

Mersin'deki Otel Çalışanlarının Nükleer Kaygıları, Çevresel Yaklaşım Ve Çevreci Tüketim Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma

A. Celil ÇAKICI¹ & Banu Es YILMAZ²

Özet: Mersin'in Gülnar İlçesi Akkuyu Mevkii'nde Nükleer Enerji Santrali kurulması kararının ardından Mersin'deki otel çalışanlarının nükleer enerji santraline ilişkin kaygılarını, çevresel yaklaşımlarını ve çevreci tüketim eğilimlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada veriler, alanyazına dayalı olarak geliştirilen anketin kolayda örnekleme yöntemi ile 4 ve 5 yıldızlı otel çalışanlarına yöneticilerin yardımıyla bırak-topla tekniği kullanılarak, 2011 yılı Mayıs-Ağustos ayları arasında toplanmıştır. Araştırmaya toplam 262 otel çalışanı katılmıştır. Otel çalışanlarının nükleer kaygıları; nükleer takıntı ve nükleer rahatsızlık faktörlerinde incelenebileceği belirlenmiştir. Çevresel yaklaşımları ise, çevresel karamsarlık ve çevreye hükmetme boyutlarında, çevreci tüketim eğilimleri ise çevresel ilgi ve tüketim eğilimi ile çevreci tasarruf eğilimi başlıklarında toplanmaktadır. Otel çalışanlarının çevresel yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimlerinin nükleer kaygıları üzerinde etkili olduğu belirlenmektedir.

Anahtar kelimeler: Nükleer Enerji Santrali, Nükleer Kaygı, Çevresel Yaklaşım, Çevreci Tüketim, Otel çalışanları, Mersin.

A Survey Research on Nuclear Concern, Environmental Approach and Consumption of Hotel Employees in Mersin

Abstract: This research was conducted to determine consumer trends, environmental and ecological approaches of hotel employees in Mersin after the decision of the establishment of Akkuyu Nuclear Power Plant in Gülnar, Mersin. The data were collected via questionnaire which was developed through the literature review. The questionnaire was implemented by convenience sampling method with the help of hotel managers to 4 and 5 star hotel personnel using drop and collect survey technique, between May and August 2011. Totally, 262 hotel employees participated in the survey. Hotel employees' nuclear concerns were grouped under the factors of nuclear discomfort and nuclear obsession. While environmental approaches were studied under the topics of environmental pessimism and domination of environment, the tendencies of environmentalist consumption were analysed under the dimensions of environmental interest and consumption, and environmental savings. Approaches to environmental tendencies of hotel workers and environment-friendly consumption were determined to be effective factors on nuclear concerns.

Keywords: Nuclear Power Plant, Nuclear Concern, Environmental Approach, Environmental Consumption, Hotel Employees, Mersin

¹ Prof.Dr., Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Mersin.
Email: celilcakici@mersin.edu.tr

² Okt., Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik ABD YL Öğrencisi. Email: banues@mersin.edu.tr

1. GİRİŞ

20.yüzyıl boyunca insanlık için medya-televizyon, iletişim-internet, üretim ve diğer alanlarda önemli teknolojik yenilikler ve değişiklikler meydana gelmiştir. Tüm bu gelişmeler dünyanın ne kadar küçük olduğunu ve çağdaş telekomünikasyon sistemleri ile birbirine sıkıca bağlanmış bir 'küresel köy' oluşturduğunu anlatmaktadır (Zinkhan ve Carlson, 1995: 2). Gelişmelerin odağında bulunan teknolojik yenilikler, artan nüfusla birlikte tüm dünyada enerji ihtiyacını da artırmıştır.

Enerji, bütün ülkelerde ekonomik faaliyetlerin ön koşuludur (Temurçin ve Aliagaoglu, 2003: 25). Teknolojik gelişmeler, tüm ülkelerde enerji kaynaklarına olan ihtiyacı arttırmakta ve bu ihtiyacın karşılanabilmesi için farklı enerji kaynakları kullanılabilir. Enerji ihtiyacının karşılanmasında çevreye duyarlı enerji türlerinin tercih edilmesi (Özdemir ve Çobanoğlu, 2008: 218), sürdürülebilirlik ve kuşaklararası adalet açısından önemli olmaktadır.

Günümüzde gelişmiş ülkeler, nükleer enerji santrallerini azaltma ve hatta belli bir dönemde kapatma yoluna gitmekte, ancak gelişmekte olan ülkeler nükleer enerji konusunu teşvik etmektedir. Nükleer enerji, yeni bir enerji kaynağıdır ve barışçıl amaçlı kullanımı 1930'lu yıllara dayanmaktadır. Deneysel anlamda ilk reaktör, 1942 yılında Enrico Fermi tarafından Chicago Üniversitesi bahçesindeki tesiste gerçekleştirilmiştir (Temurçin ve Aliagaoglu, 2003: 26). Nükleer enerji askeri amaçla kullanılmış olmasına rağmen 'Barış için Atom' söylemi 1950 yılından itibaren başlamıştır (Yarman, 2010: 23). 1955-1961 yılları nükleer açısından güvenli yıllar olmuştur. Birkaç kaza olmasına rağmen, bu dönemde nükleer enerji santraline karşı tepki grupları oluşmaya başlamıştır (Kasperson, Berk, Pijawka, Sharaf, ve Wood J., 1980:12).

Avrupa Birliği'nde enerjiye yönelik çalışmalar 1951 yılındaki Paris Antlaşması sonucunda kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile başlamıştır. 1957 yılında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, nükleer gücün artırılması için işbirlikleri amacıyla kurulmuştur. Birliğe ait ülkelerde 175 nükleer reaktör bulunmakta olup; birlik içindeki toplam elektrik üretiminin %30-35'i nükleer santrallerden sağlanmaktadır. 1995 Helsinki Zirvesi sonucunda ise Türkiye, Avrupa Birliği enerji müktesebatına uyum sürecine girmiştir (Yorkan, 2009:25;35). Avrupa, dünyadaki kurulu nükleer gücün üçte birine sahip olmasına rağmen Almanya, İsveç, İspanya, Belçika ve İtalya gibi ülkeler nükleerden vazgeçme kararı almışlardır. ABD'de ise; son nükleer reaktör 1973 yılında kurulmuş olup; nükleer konusundaki tek çalışma, mevcut nükleer reaktörlerin güncellenmesi ve kapasitesinin artırılması şeklindedir (Yıldırım ve Örnek, 2007: 35).

Türkiye'de enerji politikaları oluşturulurken halkın fikri hiç sorulmamış, enerji kaynakları konusunda halk bilgilendirilmemiş, hangi enerji türünü tercih ettikleri sorulmamış, nükleer enerji konusunda yeterince bilgi

verilmemiştir. Oysaki gelişmiş toplumlar kullandıkları enerji kaynağını sorgulamakta, alternatif enerji kaynakları talep etmektedirler. Buna paralel olarak, toplum tarafından kabul edilen ve çevreye zarar vermeyen enerji politikaları başarıya ulaşmaktadır (Ediger ve Kentmen, 2010:282).

Nükleer enerji kullanımı, çevreye olan etkileri nedeniyle toplumu ve her bireyin yaşamını (Özdemir ve Çobanoğlu, 2008: 219) ve gelecek nesilleri etkileyebilmektedir. “1980’li yıllarda yaşanan Bhopal Kimyasal Gaz Sızıntısı Kazası, Çernobil Nükleer Santrali Kazası ve Exxon-Valdez Tanker Kazası kamuoyunun ilgisini çevre korumaya yönlendiren önemli çevresel felaketlerdir” (Alınayık ve Yılmaz, 2008: 360). Japonya’da meydana gelen deprem felaketinin ardından Fukuşıma nükleer santrali zarar görmüş, meydana gelen patlamaların ardından radyoaktif maddeler atmosfere karışarak, insan sağlığını olumsuz etkileyebilecek duruma gelmiştir. Doğal çevre belirli sınıra kadar kendini yenileyebilmekte, bu sınırın üzerine çıktığında çevre sorunları ve çevre kirliliği ortaya çıkmaktadır. İnsanlar kendilerini doğanın efendisi olarak görmekte, doğaya karşı bir sorumluluk hissetmemektedir. Oysa doğaya dışarıdan yapılan her müdahale, yaşamı olumsuz etkilemektedir. İnsanların doğaya daha duyarlı olması ve bilinçli hareket etmesi gerekmektedir (Karaca, 2008: 11)

Teknolojik gelişmeler neticesinde yaşamı tehdit eden riskler için önlem alınması ve her türlü yeniliğe ihtiyatla yaklaşma eğilimi belirlemiştir. Nükleer atıkların ne yapılacağı, nasıl yok edileceği konusu bir çözüme ulaşmamıştır ve bu atıklar en az nükleer santraller kadar risk unsuru taşımaktadır. Santrallerin sökülmesi, yapılması kadar riskli olabilmektedir. Belirsizlik mevcut olan bir ortamda çözüm üretmek de mümkün olamamaktadır. Bunun yanı sıra tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de terör sorunu vardır ve bu durum herhangi bir patlama sonucu oluşabilecek felaket riskini artırmaktadır. Ayrıca nükleer santral kurulması ile dışa bağımlılığımız azalmamaktadır, çünkü Rusya ile yapılan anlaşma gereği Rus şirket, nükleer santrali hem kuracak, hem işletecek hem de üretilen elektriğin çoğunluk hakkına sahip olacaktır (Turgut, 2011: 56-59). Böylece çevresel riskleri bilinen nükleer santral için, ekonomik risklere de katlanılmış olacaktır.

Her kurulan nükleer enerji santrali ile dünya yeni bir belirsizliğe doğru gitmektedir. Yapılması ve işletilmesi zaten yeterince risk unsuru taşıyan nükleer santraller, sadece o yöre halkını değil tüm dünyayı tehlikeye atmaktadır. Nükleer bir facia neticesinde, binlerce dönüm arazi kullanılmaz duruma gelebilecek, belki de bir daha hiç kullanılamayacaktır. Sadece bununla da kalmayıp, turizm, tarım ve hayvancılık sektörlerine de ciddi zararlar verebilecektir (Saygın, Küpeli, Küçükşahin ve Demir 2006: 14). Çevreye verdiği zararların yanı sıra insanlar üzerindeki olumsuz etkisi de yadsınamaz bir boyuttadır. Bireyler, çevre ile ilgili problemlerin her geçen gün artması

nedeniyle gelecekteki hayat standartları, yaşam koşulları ve sonraki nesillerin nasıl bir dünyada yaşayacakları gibi konularda önemli derecede kaygılanmaktadır (Zinkhan ve Carlson, 1995:1).

Günümüzde çevre sorunları küresel bir boyut kazanmıştır ve bu sorunları çözme konusunda yeterli çalışma yapılmamıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sağladığı faydalar yanında çevrenin bozulmasına ve tahrip olmasına neden olabilmektedir. Tahrip edilen çevrenin değerinin anlaşılmasıyla çevre hakkı gündeme gelmiş ve ilk kez 1972'deki Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda yer almıştır. Çevre sorunlarının çözümü için çevre hukuku oluşturulmuştur ve sürdürülebilir kalkınma kavramı gündeme gelmiştir (Abdulahkimoğulları, Sezer ve Akpınar, 2011: 62).

Teknolojik gelişmelerin yanı sıra, sanayi işletmeleri de doğal kaynakları yoğun olarak kullandığından dolayı, doğa kendini yenileyemez duruma gelmiş, ekonomik faaliyetlere yenik düşmüştür. Çevresel sorunlar giderek büyümüş, çözüm için uluslararası işbirlikleri ortaya çıkmıştır. Gelecek kuşaklara yaşanabilir çevre bırakabilme kaygısı tüm ülkeleri harekete geçirmiş, önlem alınması gerekliliğini doğurmuştur (Abdulahkimoğulları, Sezer ve Akpınar, 2011: 64). Türkiye'de verimli enerji kullanılmaması ve ithal fosil yakıtlara bağımlılık nedeniyle, enerji kaynaklarının devamlılığı sağlanamamakta ve bu durum sürdürülebilir kalkınma açısından sorun yaratmaktadır (Ediger ve Kentmen, 2010: 282). Çevrecilere göre enerji krizinin en önemli nedeni savurgan üretim ve tüketimdir. Bu krizi çözmenin yolu ise, yeni enerji kaynakları değil, toplum değerlerinin ve yaşam biçimlerinin değiştirilmesiyle mümkündür. Çevre sorunlarının çözümü, çevreci hareketlerin daha tutarlı amaç ve ilkeler geliştirilerek, toplum tabanına yayılmasından geçmektedir. Gereğinden fazla tüketilen enerjiyi nükleer enerji ile karşılayarak, çevreyi daha fazla tahrip ederek ve yeni teknolojik arayışlar içine girerek yapılan şey, aslında sadece çevreye daha fazla zarar vermektir (Ceritli, 2001: 219-225).

Endüstrileşme ile meydana gelen doğa kirliliği, çevrenin tahrip olması, çevre krizi yaratmış ve bunun sonucu olarak tepki hareketleri başlamıştır. Bu tepki hareketleri önceleri sadece doğal çevrenin bozulması kaygısı taşırken, sonraları yerini nükleer savaş gibi kaygılara bırakmıştır. Bireylerde oluşan gelecek kaygısının toplumsal kaygılara neden olması sebebiyle anti nükleer gibi sosyal hareketler ortaya çıkmıştır (Kılıç, 2002: 97). Bilinçli bir toplumun meydana gelmesiyle bilinçli tüketiciler oluşmuş, tüketiciler çevre dostu ürünlere yönelmişlerdir. Tüketicilerin çevreye duyarlı davranışları üreticileri de etkilemiş, üretim stratejilerinde değişikliklere neden olmuştur (Aracıoğlu ve Tatlıdil, 2009: 436). Çevresel sorunların getirdiği olumsuzluklar toplumdaki kaygı düzeyini artırmış ve insanları çevre dostu tüketime yöneltmiştir. Çevre dostu tüketim ile çevre tahribatı en az düzeyde tutularak çevresel fayda sağlanması hedeflenmiştir. Bu tüketim yöntemi ile ekolojik, geri

dönüştürülebilir ürün kullanılmakta ve bu ürünler, çevre dostu ürünler üreten firmalardan satın alınmaktadır(Yılmaz ve Arslan, 2011:2).

Dünya üretimi günden güne arttıkça, doğal kaynaklar kendini yenileyemeyecek düzeyde yok olmuş, yoksulluk yaygınlaşmış, küresel ısınma ile birlikte mevsimler değişmiştir. Ulusal düzeyde başlayan çevre sorunları uluslararası boyutlara ulaşmıştır (Kaypak, 2011: 23). Günümüz teknolojisi kontrol edilemez bir hal almış, bu durum gelişen teknolojinin fayda ya da zararı konusunda belirsizliklere neden olmuştur. İnsanlar, bu belirsizlikleri göze almak yerine risklere karşı önlem almayı tercih etmişlerdir. Teknolojik gelişmeler neticesinde yaşamı tehdit eden riskler için önlem alınması ve her türlü yeniliğe ihtiyatla yaklaşma eğilimi belirlemiştir.

Tüm dünyayı tehdit eden çevre sorunlarına karşı faaliyetlerde bulunan çeşitli gönüllü kuruluşlar bulunmaktadır. Bu grupların üyeleri çevre sorunlarından dolayı kaygı duyan kişilerden oluşmakta ve kaygı duydukları çevre konusunda mücadele etmektedirler. Gönüllü kuruluşların çevre sorunlarına katkıları kamuoyunu bilinçlendirmekte ve duyarlı kılmaktadır. Bölgesel düzeyde başlayan mücadeleler, uluslar arası düzeye taşındığı oranda sorunların çözümü kolaylaşmaktadır (Ökmen, 2011:183). En önemli görev tüketici konumundaki bireylere düşmektedir. Doğal kaynakların korunması ve bu kaynakların gelecek nesillere aktarılması için tüketici davranışlarının mutlaka değişmesi gerekmektedir. Bireyler tüketim kararı verirken çevrenin korunmasına destek olacak şekilde karar almalıdırlar (Güven, 2010:126). Tüketicilerin, tüketim davranışları çevre sorunları ile doğrudan ilişkilidir (Çabuk, Nakıboğlu ve Keleş, 2008: 85). İnsanlar var oldukları günden beri çevre üzerinde üstünlük kurmak istemiş, doğayı değiştirmeye çalışmıştır ve çevrede sınırsız tüketim hakkına sahip olduğunu düşünerek hareket etmiştir. Ortaya çıkan çevre sorunları ile çevreye karşı duyarlılık artmış ve tepkiler artmıştır (Ökmen, 2011:183).

Dünyadaki aşırı nüfus artışı ve göç, doğal kaynakların yok olması, hava kirliliği, gürültü kirliliği, düzensiz yapılaşma, atık maddelerde artış gibi çevre sorunlarına neden olmanın yanı sıra büyük bir tüketim ordusu oluşturmuştur. Aşırı tüketim ile oluşan atıkların neden olduğu çevre sorunları sadece insanları değil, tüm canlıların yaşam koşullarını etkilemektedir. Bunun yanı sıra bireysel tüketim ile ortaya çıkan eksoz gazı, plastik poşet, pet şişe gibi tüketim maddeleri çevrenin daha da kirlenmesine neden olmaktadır. Bu derece kirlenme karşısında doğa kendini yenileyememektedir (Güven, 2010:117). Teknolojideki gelişmeler karşısında insanlar doğal kaynakları unutmuş, he r zaman var olacak gözüyle bakmışlardır. Çevre kirliliğinin meydana gelmesiyle birlikte doğanın geleceği ve kendi gelecekleri konusunda endişelenmeye başlamışlardır (Erbaşlar, 2007:1). Bireyler aynı zamanda tüketiciler, gelecekleri ve hayalini kurdukları “iyi hayat” ideali için endişelenmeye başlamışlardır (Çabuk ve

Nakıboğlu, 2003:43). Bireyler, çevre ile ilgili problemlerin her geçen gün artması nedeniyle gelecekteki hayat standartları, yaşam koşulları ve sonraki nesillerin nasıl bir dünyada yaşayacakları gibi konularda önemli derecede kaygılanmaktadırlar (Zinkhan ve Carlson, 1995:1). Oysa tüketiciler yeşil ürünleri tercih ederek ve geri dönüşümlü ambalajlar kullanarak çevreye çok büyük katkılar sağlayabilmektedir.

Tüketiciler, çevreci ürünler satın alarak çevrenin kalitesinin büyük ölçüde artırılmasına katkı sağlamaktadır. Tüketicinin, hangi ürünü, nasıl ve ne kadar tükettiği çok önemlidir (Keleş, 2007:9). Yeşil ürün, geri dönüştürülebilir, çevreye zarar vermeyen ve doğal kaynakları tüketmeyen ürünlerdir. Yeşil ürün alan bireyler, yeşil tüketici olarak adlandırılmaktadır. Çevresel kaygısı olan yeşil tüketiciler, yeşil ürün satın alarak kaygılarını davranışa dönüştürmektedir. Yeşil tüketici, yeni çıkan ürünler hakkında araştırma yapar, fikirlerini diğer insanlarla paylaşır ve alacağı ürünü seçerken çevrenin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur (Çabuk, Nakıboğlu ve Keleş, 2008: 85). Yeşil tüketici, çevresel kaygısı satın alma davranışını etkileyen kişilere denir. Tüm tüketiciler çevrenin kendileri için önemli olduğunu söylerler, ama satın alma davranışına geçildiği zaman o kadar da önemli olmayabilir (Shrum, McCarty ve Lowrey, 1995:72).

Tüketicilerin çevreye olan duyarlılığı, çevre sorunları, sürdürülebilirlik ve enerji kaynakları gibi nedenlerle artmaktadır. Çevre sorunları özellikle satın alma davranışlarında farklılığa yol açmış, çevreci bir tutum sergilemelerine neden olmuştur (Keleş, 2007: 10). Bazı durumlarda çevreyi korumak adına o ürünü tüketmeme yolu da seçilebilmektedir. Örneğin, araba kullanımı yerine kısa mesafeler için yürüyüş ya da bisiklet, uzun mesafeler için toplu taşıma araçları tercih edilmektedir (Horton, 2003: 72). Bireylerin tüketim alışkanlıklarındaki değişimin yanı sıra, işletmelerin üretim stratejilerinde de değişim söz konusudur. Hem üretici hem tüketici çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih etmekte ve aralarındaki bu etkileşim çevre bilinci ve doğayı koruma anlayışını artırmaktadır. Tüketici baskıları ile birlikte hükümetlerin uyguladıkları yaptırımlar ile işletmeler çevreci talepleri karşılamaya zorunlu hale gelmektedir (Çabuk ve Nakıboğlu, 2003: 40). Çevre konusunun kamuoyunda da yer alması ile birlikte bireylerin çevre sorunlarına olan farkındalıkları artmış, onları çevreye duyarlı ürünlere yöneltmiştir. Bu yöndeki tüketici tercihleri, üreticilerin üretim ve tutundurma çalışmalarındaki stratejilerini değiştirmektedir. Bir anlamda; tüketiciler çevre sorunlarına duyarlı oldukları sürece, üreticiler de gelen talepleri karşılamak için çevreye daha duyarlı davranmaktadır (Aracıoğlu ve Tatlıdil, 2009: 436).

Ediger ve Kentmen'in (2010: 283) Türk kamuoyunun geleceğin enerji, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarına bakışını incelemek amacıyla yaptıkları çalışmanın sonucuna göre; katılımcıların %79,2'lik büyük bir çoğunluğu, güneş enerjisinin önümüzdeki 20 yıl içinde yaşamlarında olumlu

etkilerde bulunacağını düşünmektedir. Katılımcıların “elektrik için nükleer enerji üretimine bakışları, güneş kadar olumlu değildir. Bunun nedeni güneşin doğal, nükleerin ise teknik kavramlarla özdeşleştirilmesi gösterilmiştir. Katılımcıların %16’sı, nükleer enerji ile ilgili cevapları olmadığını ve/veya konuyu bilmediklerini belirtmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre; Türk halkı enerji konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Bobat (2006: 288), Mersin Üniversitesi Çiftlikköy Yerleşkesi’nde öğretim elemanlarına dönük benzer bir çalışma yapmıştır. Buna göre; öğretim elemanları ülkemizde enerji açığı bulunmadığına inanmakta, nükleer enerjiye geçilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Alternatif enerji kaynakları ve enerji tasarrufu ile enerji sorununa çözüm bulunmaya çalışılmalıdır.

Türkiye’de nükleer enerji tartışmaları, Mersin’in Gülnar İlçesi Akkuyu Mevkii’nde nükleer santralin ihale edilmesiyle başlamıştır (Akkoyunlu, 2006:138). Türkiye’de gerçekleştirilecek nükleer enerji santralleri, inşa edilecek yöredeki halkın sosyal kabulüne bakılmaksızın sadece teknik raporlarla ele alınmıştır (Palabıyık, Yavaş ve Aydın, 2010: 175). “Nükleer santrallerin halka rağmen değil halkın istek ve desteğiyle kurulması gerekmektedir” (Palabıyık, Yavaş ve Aydın, 2010: 180). Bir üniversitedeki öğretim elemanları, nükleer santral için Akkuyu’nun seçilmiş olmasını yanlış bulmakta ve nükleer santral kurulursa bölge halkının yaşantısının olumsuz yönde etkileneceğini düşünmektedir (Bobat, 2006: 288).

Nükleer santralden en çok zarar görebilecek sektörlerin başında turizm gelmektedir. Turizm sektöründe otellerin önemli bir yeri bulunduğundan, otel çalışanlarının doğrudan/dolaylı olarak nükleer santralden etkilenmeleri az da olsa potansiyel bir riski oluşturmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada Akkuyu’da kurulacak olan nükleer santral konusunda Mersin’de faaliyet gösteren dört ve beş yıldızlı otellerdeki çalışanların kaygıları, çevresel yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Her birey kendi üstüne düşen görevi yerine getirdiği sürece çevre sorunları azalacak olmakla birlikte, nükleer santral gibi hükümetlerin belirleyici, bireylerin ise neredeyse tümüyle etkisiz kalabildiği durumlar da söz konusu olabilmektedir. Mersin’in Gülnar İlçesi Akkuyu Mevkii’nde kurulması planlanan ve ihalesi yapılan nükleer santral, toplumsal düzeyde bir kaygı yaratmaktadır. Bu kaygının insan yaşamı boyutunun yanı sıra çevresel ve ekonomik boyutları da bulunabilmektedir. Nükleer santralin neden olabileceği ekonomik kaygıları, çoğunlukla tarım ve turizm sektörü hissetmektedir. Turizm sektörü açısından nükleer santral turistlerde bir kaygı yaratabileceği gibi, geçimlerini bu sektörden kazanan ve hepsinden önemlisi birer insan olan turizm işletmeleri çalışanlarında da endişelere neden olabilmektedir. Nükleer kaygı

yükseldikçe, insanların çevreye bakış açıları hatta çevreci tüketim eğilimlerinde de farklılıklar meydana gelebilmektedir. Bu çerçevede araştırmanın amacı, Mersin'deki otel çalışanlarının nükleer santrale ilişkin kaygılarını, çevresel yaklaşımlarını ve çevreci tüketim eğilimlerini belirlemektir. Böylece, yarım asırdır devam eden ve son yıllarda daha çok tartışılan ve güncelliğini koruyan Akkuyu Nükleer Enerji Santralinden belki de en fazla etkilenme olasılığı bulunan otel çalışanlarının kaygıları belirlenmiş olacaktır. Ayrıca, otel çalışanlarının çevresel yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimleri ile nükleer kaygıları arasındaki ilişkiler de tespit edilmiş olacaktır. Araştırma bulgularının nükleer santralin lehindeki ve aleyhindeki politikaların geliştirilmesinde kullanılabileceği ve çoğu zaman “çevresel bir sorun” olarak algılanan nükleer santrallere turizm akademisinin dikkatinin çekilmesine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Nükleer enerji santrali ile gündeme gelen çevresel problemleri toplumsal kaygı ve toplumsal sorun yanında bireysel açıdan da incelenebilecek ve böylece çevresel problemlere bireysel katkının önemi anlatılabilecektir. Bu kapsamda, yanıtları aranan araştırma soruları aşağıdadır.

1.Otel çalışanlarının nükleer santral kaygıları hangi başlıklar altında incelenebilir?

2.Otel çalışanlarının çevresel yaklaşımları hangi başlıklar altında incelenebilir?

3.Otel çalışanlarının çevreci tüketim eğilimleri hangi başlıklar altında incelenebilir?

4.Otel çalışanlarının çevresel yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimleri nükleer kaygıları üzerinde ne derecede etkilidir?

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada veriler, alanyazına dayalı olarak geliştirilen bir anket ile toplanmıştır. Ankette demografik soruların yanı sıra üç ölçek yer almaktadır. İlk ölçek, 15 maddeden oluşan Çevresel Yaklaşım Ölçeğidir (ÇYÖ). Bu ölçek, Işıldar'ın (2008) çalışmalarından alınmıştır. İkinci ölçek, 14 maddeden oluşan Nükleer Santral Kaygı Ölçeğidir (NSKÖ). Bu ölçek, Bearden'ın “Handbook of Marketing Scale” kitabından Seago ve Stout'un (1994) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Üçüncü ölçek 9 maddeden oluşan Çevreci Tüketim Ölçeğidir. Bu ölçek de, Işıldar'ın (2008) çalışmalarından alınmıştır. Her üç ölçeğin yanıt kategorileri 5'li Likert derecelemesine tabi tutulmuştur. Yanıt kategorileri, 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde oluşturulmuştur. Anket, Mersin şehir merkezinde faaliyet gösteren otellerde çalışan sınırlı sayıda işgörenler üzerinde ön teste tabi tutulmuştur. Ön test sonucuna göre ankete son şekli verilmiştir.

Araştırmanın evrenini, Mersin il genelinde faaliyet gösteren dört ve beş yıldızlı otellerin çalışanları oluşturmaktadır. Mersin’de 2011 yılı itibariyle iki adet 5 yıldızlı otelde 435, yedi adet 4 yıldızlı otelde 585 oda bulunmaktadır. Otellerden gerçek çalışan sayısını temin etmek mümkün olamadığından, evrenin büyüklüğü tahmin yoluyla yapılmıştır. Uluslar arası standartlara göre beş yıldızlı otellerde 1 odaya 1,1 personel istihdam edilmelidir. Ancak, bu oran rekabet, faaliyet gösterilen ülkedeki işsizlik oranları, sezon veya tüm yıl boyu açık olup olmama gibi nedenlerle aşağılara doğru inmektedir. Günümüz Türkiye koşullarında 5 yıldızlı otellerde odabaşına 0,80 ve dört yıldızlı otellerde 0,60 personel istihdam edilebileceğinden hareketle, evren büyüklüğü 699 kişi olarak tahmin edilmiştir. Her iki otel çalışanından bir tanesinin çalışmaya ilgi gösterebileceği (p:0,50) varsayılarak, %5 anlam düzeyinde ve %5 örneklem hatası ile örnek büyüklüğü, oran için sınırlı evren formülü (Ural ve Kılıç, 2005: 41) kullanılarak 248 kişi olarak tespit edilmiştir.

$$n: N*(P*Q)*Z^2/(N-1).E^2 + Z^2*(P*Q)$$

$$n: 699*(0,5*0,5)*1,96^2/(699-1)*0,05^2+1,96^2*(0,5*0,5) = 248$$

Gerek izin sorunları gerekse ulaşım nedeniyle evrenin tümü üzerinde anket uygulama şansı olamamıştır. Bu nedenle, izin alınabilen ve araştırmacılar ile işbirliği yapan otellerde kolayda örnekleme yönteminin kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Bununla birlikte anket uygulama dönemi sonunda, hesaplanan örnek büyüklüğü aşılarak 262 adet anket toplanmıştır.

Anket, Mersin il genelinde faaliyet gösteren ve izin alınabilen dört ve beş yıldızlı otellerin çalışanları üzerinde 2011 yılı Mayıs-Ağustos ayları arasında, otel yöneticilerinin yardımıyla bırak-topla tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Uygulama dönemi sonunda toplam 262 adet kullanılabilir anket sayısına ulaşılmıştır. Elde edilen veriler, bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Analizlerde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra faktör ve çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır.

4. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Araştırmada kullanılan üç ölçeğin anlaşılabilirliği için otel çalışanları üzerinde ön test yapılmıştır. Çevresel yaklaşım ve çevreci tüketim ölçeği Işıldar (2008),Dunlap, Van Liere ve diğerleri (2000) tarafından geliştirilen ve ülkemizde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Furman (1998) tarafından yapılan Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeğini Meslek Yüksekokulları öğrencilerinin çevresel yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimlerinin belirlenmesinde kullanmıştır. Söz konusu çalışmada, çevresel yaklaşım ve çevreci tüketim ölçeklerinin iç tutarlık katsayıları olarak Cronbach alfa sırasıyla olmak üzere .888 ve .999 olarak belirtilmektedir. Bu çalışmada kullanılan üç ölçeğe ilişkin güvenilirlik katsayıları, Tablo 1’de toplu olarak görülmektedir. Buna göre, üç ölçek yüksek derecede güvenilirlerdir.

Tablo 1: Ölçeklere İlişkin Güvenirlik Analizi Sonuçları

#	Ölçek	Madde sayısı	Ölçek ikiye bölündüğünde Alfa katsayısı	Örneklem rastgele ikiye bölündüğünde Alfa katsayısı	En küçük ve en büyük madde-toplam korelasyonu	En küçük ve en büyük çoklu regresyon katsayısı (R ²)	Bütün için Alfa katsayısı
1	Çevresel Yaklaşım	15	1.yarı: .846 2.yarı: .794	1.yarı: .869 2.yarı: .826	Min.: .337 Maks.: .578	Min.: .378 Maks.: .618	.849
2	Nükleer Kaygı	9	1.yarı: .871 2.yarı: .829	1.yarı: .905 2.yarı: .918	Min.: .605 Maks.: .808	Min.: .487 Maks.: .768	.911
3	Çevreci Tüketim	8	1.yarı: .751 2.yarı: .725	1.yarı: .745 2.yarı: .792	Min.: .329 Maks.: .592	Min.: .267 Maks.: .539	.770

Her üç ölçek madde analizine tabi tutulmuştur. Çevresel yaklaşım ölçeğinden herhangi bir madde çıkarılmamıştır. Ancak nükleer kaygı ölçeğinin iyi anlaşılmadığı düşünülen 11., 12., 13. ve 14. maddeleri düşük madde-toplam korelasyonu ve 10. maddesi de düşük çoklu regresyon katsayısı nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. 14 maddeli ilk ölçeğin güvenirlilik katsayısı 0.840 hesaplanırken, 9 maddeli yeni ölçeğin güvenirlilik katsayısı 0.911 olarak hesaplanmıştır. Çevreci tüketim ölçeğinin 5.(Ulaşımında toplu taşıma araçlarını tercih ederim) maddesi düşük çoklu regresyon katsayısı (.146) nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Böylece, 8 maddeli ölçeğin güvenirlilik katsayısı 0.770 olarak tespit edilmiştir.

5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmaya, Mersin’de faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otellerden toplam 262 çalışan katılmıştır. Tüm çabalara rağmen, sayının artırılması mümkün olamamıştır. Bu konuda kimi otel yöneticilerinin olumsuz tepkileri de söz konusu olmuştur. Bununla birlikte araştırmaya katılanların %36,6’sı (96 kişi) kadın, %63,4’ü (166 kişi) erkektir. Yaş aralığı 17 ile 52 arasında değişmekte olup; %75’i 18-34 yaş aralığındadır. %42’si evli olup, %58’i bekârdır. %20’ye yakını ilköğretim, dörtte bire yakını lise mezunu olup; ön lisans mezunlarının oranı %23,3 ve lisans mezunlarının oranı ise %27,9’dur. Araştırmaya katılanların %66,8’i (175 kişi) misafirle doğrudan temas halinde olup; 76 kişinin misafirle doğrudan temas bulunmamaktadır. 201 kişi işgören pozisyonunda olup; kalan 60 kişi yönetici konumundadır.

Tablo 2, 9 maddeli nükleer kaygı ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunu göstermektedir. Faktör analizinde faktör sayısının tespitinde öz değeri 1’den büyük olanlar tercih edilmiştir. Ayrıca herhangi bir maddenin bir faktöre boyutlanabilmesi için ilgili faktör ile en az 0.500 düzeyinde yüke sahip olmasına, bir faktörün en az 3 maddeden oluşmasına, binişik madde durumunda iki faktör arasındaki yük farkının en az 0.100 düzeyinde olmasına ve Varimax dönüşümü uygulanmasına karar verilmiştir. 4.madde binişik olması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır.

Nükleer kaygı ölçeğindeki 8 madde iki faktör altında toplanmış ve toplam varyansın %72,7'sini açıklamıştır. Analizde KMO örneklem yeterliliği ölçüsü %85,0 olarak hesaplanmış olup; Bartlett Küresellik testi .0001 düzeyinde (X^2 : 1285,206, sd: 28, $p < .0001$) anlamlıdır. Bu iki ölçüt, veri setinin faktör analizine uygun olduğunu ve analize devam edilebileceğini göstermektedir. Bartlett Küresellik testinin anlamlı olması, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği şeklinde de yorumlanabilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010: 208). Bu test, aynı zamanda, maddeler arasında anlamlı korelasyonlar olduğunu dolayısıyla veri setinin faktör analizine uygunluğuna da işaret eder (Kalaycı, 2006: 327).

Tablo 2: Nükleer Kaygı Ölçeğine Uygulanan Faktör Analizi Sonucu

	Yükü	Öz değeri	A.Varyans	Ortalama	Güvenirlilik
I.NÜKLEER TAKINTI (5 madde)		3,094	38,674	3,22	.881
Nükleer Enerji Santralini düşününce, yaşadığım endişe, kaygı ve sinirlilik bazen kalp çarpması, mide ağrısı gibi fiziksel semptomlara neden olmaktadır.	,904			2,69	
Nükleer Enerji Santrali beni o kadarendişlendirmektedir ki, bu düşüncüyü kafamdan bir türlü atamamaktayım.	,903			2,88	
Nükleer Enerji Santrali hakkında diğer kişilerle konuşmak elim-ayağımın birbirine dolaşmasına neden olmaktadır.	,811			3,02	
Nükleer Enerji Santrali'nin yaratacağı sorunlar beni çok endişelendirmektedir.	,566			3,76	
Nükleer Enerji Santrali, beni sıklıkla kaygılandırmaktadır.	,563			3,76	
II.NÜKLEER RAHATSIZLIK (3 madde)		2,720	34,005	3,78	.852
Nükleer Enerji Santrali ile ilgili konular, beni rahatsız etmektedir.	,877			3,89	
Nükleer Enerji Santrali ile ilişkili sorunlar, bazen huzursuz hissetmeme neden olmaktadır.	,843			3,90	
Nükleer Enerji Santrali hakkındaki tartışmalar, beni sinirlendirmektedir.	,791			3,55	
Faktör çıkarma metodu: Temel bileşenler analizi; Döndürme metodu: Varimax Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: %.85,0; Bartlett's Küresellik Testi için Ki-Kare:1285,206; s.d.:28; $p < 0.0001$; Açıklanan toplam varyans: %.72,679; Ölçeğin tamamı için güvenirlilik katsayısı: .893 Cevap seçenekleri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 2'ye göre, ilk faktör 5 maddeden oluşmakta ve toplam varyansın %34'ünü açıklamakta olup, üç maddeden oluşmuştur. Bu faktörde nükleer kaygının endişe boyutunu aştığı, takıntı seviyesine geldiğine dair maddeler bir araya gelmiştir. Bu maddelerden nükleer santralin fiziksel semptomlara yol açabileceği maddesinin yükü .904, nükleer santral ile ilgili endişenin kafadan çıkarılamamasının yükü, .903'tür. ayrıca, nükleer santralin el-ayak dolaşmasına yol açtığı maddesinin yükü de .811'dir. bu üç madde majör durumundadırlar ve bu nedenle de faktöre “nükleer takıntı” adı verilmiştir.

İkinci faktör toplam varyansın %34'ünü açıklamakta olup 3 maddeden oluşmaktadır. Bu faktördeki nükleer santralin rahatsızlık (.877) ve huzursuzluğa (.843) yol açabileceği ve çalışanı sınırlendirebileceğine (.791) ilişkin maddelerden meydana gelmiştir. Bu nedenle, faktör “nükleer rahatsızlık” olarak isimlendirilmiştir.

Tablo 3, 15 maddeli çevresel yaklaşım ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunu göstermektedir. Bu ölçekte 4. (Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır) ve 11. (İnsanoğlu akli ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır) maddeler ikili bir yapı gösterdikleri ve 12. (Doğanın modern endüstrileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır) madde de binişik olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Arta kalan 12 madde iki faktörlü bir yapı sergilemiş ve toplam varyansın yaklaşık %60'ını açıklamıştır. KMO örneklem yeterliliği, %85,3 olarak hesaplanmış olup; Bartlett Küresellik testi .0001 düzeyinde (X^2 : 1390,809; sd: 66, $p < .0001$) anlamlıdır. Böylece veri setinin faktör analizine uygun olduğu ve analize devam edilebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Bartlett Küresellik testinin anlamlı olması, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğine de bir işaret oluşturmaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010: 208).

Tablo 3'te yer alan faktör analizi sonuçlarına göre, ilk faktör toplam varyansın %35,6'sını açıklamakta ve 8 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörde, bugünkü tüketim devam ederse çevresel felaketlerle karşılaşılacağı (.818), insanoğlu zeki olsa da, doğa kanunlarının üstün geleceği (.787), doğaya müdahalenin çevresel felaketlere yol açacağı (.777), doğadaki her canlının yaşam hakkına sahip olduğu (.765) ve insanların doğayı aşırı tükettikleri (.759) gibi maddeler bir araya gelmiştir. Tüm bunlar, otel çalışanlarının insanoğlunun doğaya verdiği tahribat sonucu, çevresel olumsuzluklara işaret ettiği için, faktör “çevresel karamsarlık” olarak adlandırılmıştır.

İkinci faktör, toplam varyansın %23,9'unu açıklamakta ve dört maddeden oluşmaktadır. Bu faktör, insanoğlunun doğaya hükmedebileceği (.875), ekolojik krizin fazla abartıldığı (.828), insanoğlunun doğayı değiştirme hakkına sahip olduğu (.792) ve gücü ve akli sayesinde doğayı kontrol

edebileceğine (.774) ilişkin maddelerden meydana gelmiştir. Bu nedenle, faktör “çevreye hükmetme” olarak adlandırılmıştır.

Tablo 3: Çevresel Yaklaşım Ölçeğine Uygulanan Faktör Analizi Sonucu

	Yükü	Öz değeri	A.Varyans	Ortalama	Güvenirlilik
I.ÇEVRESEL KARAMSARLIK (8 madde)		4,284	35,698	4,03	.868
Bugünkü tüketim alışkanlıkları değiştirilmezse, ileride çok büyük çevre problemleri ile karşı karşıya gelinecektir.	,818			4,33	
İnsanoğlu zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da, yine de doğa kanunlarına tabidir.	,787			4,09	
İnsanoğlunun doğaya müdahalesi, genellikle felaketlerle sonuçlanmaktadır.	,777			3,96	
Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşam hakkına sahiptirler.	,765			4,29	
İnsanlar, doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedirler.	,759			4,08	
Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır.	,718			3,99	
Doğanın çok çabuk bozulabilecek kadar, çok hassas bir dengesi vardır.	,657			3,99	
Dünya sınırlı kaynakları ve yaşam alanı olan bir uzay gemisine benzetilebilir.	,503			3,53	
II.ÇEVREYE HÜKMETME (4 Madde)		2,873	23,945	2,76	.843
İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir.	,875			2,61	
Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır.	,828			2,81	
İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler.	,792			2,54	
İnsan düşünce gücü ve zekası sayesinde doğanın tüm inceliklerini öğrenecek ve onu istediği gibi kontrol altına alacaktır.	,774			3,07	
Faktör çıkarma metodu: Temel bileşenler analizi; Döndürme metodu: Varimax Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: %.85,3; Bartlett's Küresellik Testi için Ki-Kare:1390,809; s.d.:66; p<0.0001; Açıklanan toplam varyans: %.59,644; Ölçeğin tamamı için güvenirlilik katsayısı:.809 Cevap seçenekleri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum, 5:Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 4, 8 maddeli çevreci tüketim ölçeğine uygulanan faktör analizi sonuçlarını göstermektedir. Bu ölçekte 1. (Evimde geri kazanılabilen malzemeleri ayrı topluyorum) madde binişik olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Arta kalan 7 madde, toplam varyansın %61'ini açıklayan iki faktörde toplanmıştır. Elde edilen KMO değeri %68,4'dür. Diğer taraftan küresellik testi sonucu da .0001 düzeyinde (X^2 : 510,141; sd: 21, p<.0001) anlamlıdır. Bu iki sonuç, verinin faktör analizine uygunluğuna ve çok değişkenli normal dağılım

gösterdiğine bir kanıt oluşturmaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010: 208).

İlk faktör dört maddeden oluşmakta ve toplam varyansın üçte birini açıklamaktadır. Bu faktörde; çevresel kuruluşlara üyelik (.770) ve oy verirken çevreci politikalarını inceleme (.652) gibi çevresel ilgi ile organik ürünleri tercih etme (.765) ve çevre dostu ürünleri satın alma (.742) gibi maddeler bir araya gelmiştir. Bu nedenle, faktör “çevresel ilgi ve tüketim eğilimi” olarak adlandırılmıştır.

Tablo 4: Çevreci Tüketim Ölçeğine Uygulanan Faktör Analizi Sonuçları

	Yükü	Öz değeri	A.Varyans	Ortalama	Güvenirlilik
I.ÇEVRESEL İLGI ve TÜKETİM EĞİLİMİ (4 madde)		2,326	33,224	3,02	.725
Çevre ile ilgili gönüllü kuruluşlara üyeyim ve maddi olarak destekliyorum.	.770			2,47	
Biraz pahalı da olsa organik yiyecekleri tercih ederim.	.765			3,08	
Çevreyi korumak adına pahalı ama çevre dostu ürünleri tüketmeyi tercih ederim.	.742			3,30	
Bir partiye oy verirken izleyeceği çevre politikalarını da dikkate alırım.	.652			3,23	
II.ÇEVRECİ TASARRUF EĞİLİMİ (3 madde)		1,992	28,459	4,11	.713
Dış fırçalarla suyun lüzsüz akmaması için musluğu kapatırım.	.901			4,27	
Gereksiz yere yanan elektrikli söndürürüm.	.901			4,47	
Evde çıkan çöp miktarını mümkün olduğunca azaltmaya çalışıyorum.	.575			3,58	
Faktör çıkarma metodu: Temel bileşenler analizi; Döndürme metodu: Varimax Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği: % 68,4; Bartlett's Küresellik Testi için Ki-Kare:510,141; s.d.:21; p<0.0001; Açıklanan toplam varyans: % 61,682; Ölçeğin tamamı için güvenirlilik katsayısı: .721 Cevap seçenekleri: 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum, 5:Kesinlikle Katılıyorum					

Tablo 4'e göre, üç maddeden oluşan ikinci faktör, toplam varyansın %28,4'ünü açıklamaktadır. Bu faktörde; gereksiz su kullanmama (.901), gereksiz elektrik kullanmama (.901) ve çöp miktarını azaltma (.575) maddeleri bir araya gelmiştir. Bu nedenle de, faktör, “çevreci tasarruf eğilimi” diye adlandırılmıştır.

Otel çalışanlarının nükleer santral kaygılarının, onların çevresel yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimlerinden etkilenip etkilenmediğini anlamak için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu nedenle, nükleer kaygıya

ilişkin iki faktör bağımlı değişken olarak dikkate alınmış ve dört ayrı regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Tablo 5, regresyon analizi sonuçlarını topluca göstermektedir. Regresyon modellerinde oto-korelasyona ilişkin D-W istatistiklerinin 1,5-2,5 arasında değişmesi nedeniyle oto-korelasyon olmadığı anlaşılmaktadır (Kalaycı, 2006: 264). Ayrıca, tolerans değerinin .100'ün üstünde ve VİF değerlerinin de 5'in altında olması çoklu bağlantı sorununun olmadığına delil oluşturabilmektedir (Büyüköztürk, 2009: 100; Alpar, 2011: 518). Koşul indekslerinin 30'un altında olması ve bağımsız değişkenler arasında .800'ü aşan korelasyonların olmaması (Alpar, 2011: 517, 522) da çoklu bağlantı sorununun olmadığına bir kanıt oluşturabilir.

Tablo 5:Çevresel Yaklaşım ve Çevreci Tüketim Faktörlerinin Nükleer Takıntı ve Rahatsızlık Faktörlerine Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

		Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar	t- değeri	Anlam düzeyi	Tolerans	VİF
		B	Std. Hata	Beta				
I	(Sabit)	4,408	1,771		2,489	,013		
	Çevresel karamsarlık	,300	,051	,340	5,896	,000	,989	1,011
	Çevreye hükmetme	,183	,070	,150	2,600	,010	,989	1,011
	Bağımlı değişken: Nükleer takıntı; R: 0,386; R²:0,149; Düzeltilmiş R²: 0,142; D-W: 1,916; Model için F_{2;259}:22,646, p<0,0001							
II	(Sabit)	3,956	,984		4,019	,000		
	Çevresel karamsarlık	,206	,028	,411	7,289	,000	,989	1,011
	Çevreye hükmetme	,066	,039	,095	1,691	,092	,989	1,011
	Bağımlı değişken: Nükleer rahatsızlık; R: 0,432; R²:0,186; Düzeltilmiş R²: 0,180; D-W: 1,954; Model için F_{2;259}:29,633, p<0,0001							
III	(Sabit)	5,247	1,705		3,078	,002		
	Çevresel ilgi ve tüketim eğilimi	,634	,085	,425	7,458	,000	,926	1,080
	Çevreci tasarruf eğilimi	,259	,132	,112	1,960	,051	,926	1,080
	Bağımlı değişken: Nükleer takıntı; R: 0,468; R²:0,219; Düzeltilmiş R²: 0,213; D-W: 1,924; Model için F_{2;259}:36,387, p<0,0001							
IV	(Sabit)	5,270	1,024		5,148	,000		
	Çevresel ilgi ve tüketim eğilimi	,175	,051	,207	3,437	,001	,926	1,080
	Çevreci tasarruf eğilimi	,320	,079	,243	4,027	,000	,926	1,080
	Bağımlı değişken: Nükleer rahatsızlık; R: 0,359; R²:0,129; Düzeltilmiş R²: 0,122; D-W: 1,912; Model için F_{2;259}:19,188, p<0,0001							

Tablo 5'e göre, çevresel karamsarlık ve çevreye hükmetme, nükleer takıntıyı etkilemektedir ($F_{2,259}:22,646$, $p<0,0001$). Çevresel karamsarlıktaki bir birimlik artış, nükleer takıntıda 0,340 birimlik bir artışa yol açarken, çevreye hükmetme 0,150 birimlik bir artışa yol açmaktadır. t-değerlerinden de anlaşılacağı üzere, çevresel karamsarlık, çevreye hükmetme faktörüne kıyasla nükleer takıntıyı daha fazla artırmaktadır. İkinci regresyon analizi incelendiğinde, modelin geçerli olduğu ($F_{2,259}:29,633$, $p<0,0001$) ve nükleer rahatsızlık üzerinde sadece çevresel karamsarlığın etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çevresel karamsarlıktaki bir birimlik artışın, nükleer rahatsızlıkta 0,411 birimlik artış yarattığı belirlenmektedir.

Nükleer takıntı üzerinde, çevreci tüketim faktörlerinin etkili olduğu tespit edilmektedir ($F_{2,259}:36,387$, $p<0,0001$). Buna göre, çevresel ilgi ve tüketim eğilimdeki bir birimlik artış, nükleer takıntıda 0,425 birimlik artış meydana getirirken, çevresel tasarruf eğilimi anlamlılık düzeyi sınırda olmak üzere ($p:0,051$), ancak 0,112'lik bir artışa yol açmaktadır. Bu durum, t-değerlerinden de anlaşılabilir. Diğer taraftan, nükleer rahatsızlık üzerinde her iki çevreci tüketim faktörünün de etkili olduğu anlaşılmaktadır ($F_{2,259}:19,188$; $p<0,0001$). Çevreci tasarruf eğilimindeki bir birimlik artış, nükleer rahatsızlık üzerinde 0,243 birimlik artış yaratırken, çevresel ilgi ve tüketim eğilimi 0,207 birimlik bir artış oluşturabilmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya Mersin'de faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel çalışanlarından 262 kişi katılmıştır. Örneklemin nükleer kaygı ölçeğine verdiği tepkiler, iki ana faktörde toplanmıştır: Nükleer takıntı ve nükleer rahatsızlık. Hem birinci hem de ikinci faktör dikkate alındığında otel çalışanlarında nükleer kaygının takıntı ve rahatsızlık boyutuna ulaştığı söylenebilir. Bu durum, nükleer santralin turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebileceği, dolayısıyla çalışanların iş yaşamlarına yansyabileceği hususuyla yakından ilişkili olabilir.

Otel çalışanlarının çevresel yaklaşımları, çevresel karamsarlık ve çevreye hükmetme adlarında iki faktör oluşturmaktadır. Çalışma, günümüz toplumundaki tüketim çılgınlığı artıkça, otel çalışanlarının geleceğe daha karamsar (ortalama: 4,03) baktıklarını ima etmektedir. Ayrıca, insanların çevreyi tahrip etme, bozma ve kaynakları sınırsızmış gibisine faydalanma hakkına sahip olmadıkları (ortalama: 2,76) görüşünün otel çalışanları arasında paylaşıldığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan aynı otel çalışanlarının çevreci tüketim eğilimleri de iki faktör altında incelenebilmektedir. Çalışanların çevreci tasarruf eğilimlerinin (ortalama: 4,11) çevresel ilgi ve tüketim eğilimlerine (ortalama: 3,02) kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, sevindirici olmakla birlikte yeterli değildir. Otel çalışanlarının turizm ve çevre ilişkisi konusunda belli

seviyede bilinçli oldukları, turizmin çevreden bağımsız olamayacağı konusunda belli bir fikre sahip olabildikleri izlenimini doğurmaktadır. Çalışanların çevreci tasarruf eğilimlerinin daha yüksek olması, bir yönüyle, çalışanların mali durumlarına yansımaları nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla, çalışma, toplumun tüm kesimlerinde çevreci yaklaşımların artırılabilmesinin bir yolu olarak, insanlara çevreci tavrın faydalarının ve mali boyutlarının iyi anlatılmasından geçtiğini ima etmektedir.

Otel çalışanlarının nükleer takıntı ve rahatsızlıklarının, onların çevresel yaklaşımlarından ve çevreci tüketim eğilimlerinden etkilendiği belirlenmektedir. Şöyle ki, çevresel karamsarlık faktörü, hem nükleer takıntıyı hem de nükleer rahatsızlığı, çevreye hükmetme boyutuna göre daha fazla etkilemektedir. Diğer taraftan, çevresel ilgi ve tüketim eğilimi, çevreci tasarruf eğilimine kıyasla nükleer takıntıyı daha fazla etkilerken, nükleer rahatsızlık boyutunda durum tam tersine olup; çevreci tüketim eğilimi nükleer rahatsızlığı göreceli olarak daha fazla etkilemektedir. Bir neden-sonuç ilişkisi kurulamasa da, otel çalışanlarının çevresel yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimleri arttıkça, nükleer karşıtı bir duruş sergileyebilecekleri izlenimi doğmaktadır.

Türkiye’de nükleer enerji santralleri kurulmasına karar verilmesinin ardından, en azından otel çalışanları arasında nükleer enerjiye karşı kaygı düzeyinde bir artış olduğu izlenimi edinilmektedir. Bu kaygıya neden olan etkenler ise nükleer atık ve nükleer enerji santrallerinin güvenlik sorunudur, çünkü Türkiye’de kurulması planlanan nükleer enerji santralleri en yeni teknoloji ile kurulmayacaktır ve Türkiye’de eski teknoloji ile kurulacak nükleer enerji santrallerinde nükleer atık problemi bulunacaktır. Şu anda hiçbir ülke nükleer atıkların güvenli muhafazası ya da yok edilmesi konularına çözüm bulamamıştır. Bu nedenle birçok ülke yeni nükleer santral kurmamaktadır ve mevcut nükleer enerji santrallerini kapatma yoluna gitmektedir. Kurulan her nükleer santral kapatılsa bile nükleer atık problemi devam etmektedir. Nükleer enerji santrallerinin diğer kaygı uyandıran sorunu ise güvenlik sorunudur. Çernobil’de meydana gelen felaketin hasarları hala devam etmekte olup, daha başka ne gibi olumsuzluklar yarattığı ya da yaratacağı bilinmemektedir. Bu durum insanlarda fizyolojik hasarların yanı sıra psikolojik hasarlarda bırakmaktadır. Ama bilenen bir gerçek vardır ki, o da olası bir kazanın doğa ve insanlar üzerinde onulmaz hasarlar bırakacağıdır. Bütün bunlara ek olarak Türkiye’deki terör sorununu da göz önüne alacak olursak güvenlik konusu daha da risk altında olmaktadır. Bu durum ülkemizin turizm, tarım ve hayvancılık sektörlerine de ciddi zararlar verebilecektir (Saygın vd., 2006: 7-20). Tüm bu nedenlerden dolayı halk nükleer enerjiye sıcak bakmamaktadır ve sürekli olası bir felaket endişesi taşımaktadır.

Sanayi devrimi ile birlikte çevre sorunlarında artış gözlenmiştir. Aşırı nüfus artışı, sanayileşme, çarpık kentleşme ve tüketim fazlalığı gibi nedenler çevre sorunlarını artırmıştır. İnsanlar doğadaki kaynakları sınırsız varsayarak hareket ettiklerinden dolayı bitki örtüsünün ve canlı varlıkları yok olmasına bir süre aldırmışlardır. Fakat çevre problemlerinin artması ile insanlar bu durumdan rahatsız olmaya başlamış ve çevre kirliliğine tepki göstermeye başlamıştır. Bu tepkiler genellikle gönüllü kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kuruluşlarda görev alan kişiler çevreye duyarlı olup, çevresel konularda mücadele veren kişilerden oluşmaktadır (Ökmen, 2011:183).

Yoksul ülkelerde doğal kaynakların kullanımı (tarım, ormancılık, balıkçılık) daha fazladır ve yenilenebilirme hızından daha hızlı kullanım söz konusudur. Bunun yanı sıra bireysel tüketim ile ortaya çıkan egzoz gazı, plastik poşet, pet şişe gibi tüketim maddeleri çevrenin daha çok kirlenmesine neden olmaktadır. Aşırı kirlenme karşısında doğa kendini yenileyememektedir (Güven, 2010:118).

Çevre problemlerine çözüm için; öncelikle doğal kaynaklar verimli kullanılmalı, fabrika atıkları ve bireysel atıklar azaltılmalı ve kullanılan kaynakların geri dönüşümü sağlanmalıdır. Yeni geliştirilen teknolojiler çevreye duyarlı olmalıdır. Ülkeler, çevreye daha az zarar veren teknolojiler kullanmalıdır. Her bireye çevre bilinci oluşturmak için gerekli eğitim verilmelidir. İşletmeler de çevre konusuna gerekli hassasiyeti göstererek çevreye duyarlı olmalı, kullanacakları teknolojinin çevreci olmasına özen göstermelidir (Güven, 2010:129).

Teknolojik gelişmelerin yanı sıra, insanların davranış ve alışkanlıklarındaki değişiklikler de çevrenin kirlenmesine katkı sağlamaktadır. İnsanların istekleri ve beklentileri artmış, doğa karşısında daha fazla özgür olmak istemişler, daha kaliteli bir yaşam uğruna doğayı mahvetmişlerdir. İnsanlar kendilerine bir zararı dokunmayacağını düşünerek çevre sorunlarına kayıtsız kalmış ve doğal kaynakları aşırı kullanmıştır. Günümüz toplumu tüketim toplumuna dönüşmüştür. Aşırı tüketimin sonucu olarak da çevre sorunları artış göstermiştir ve tüm canlıların yaşam koşullarını etkiler hale gelmiştir. Doğal kaynakların korunması ve bu kaynakların gelecek nesillere aktarılması için tüketici davranışlarının mutlaka değişmesi gerekmektedir. İhtiyaçlar doğrultusunda tüketim yapılmalıdır. Daha fazla elektriğe, yakıtta, iskâna ihtiyaç duyduğumuz sürece çevre ile ilgili problemlerimiz artış gösterecektir. Oysa yapmamız gereken tüketim taleplerimize dikkat ederek, çevre sorunlarının artışını engellemektir. Bireyler tüketim kararı verirken çevrenin korunmasına destek olacak şekilde karar almalıdırlar (Güven, 2010:117). Tüketicilerin, tüketim davranışları çevre sorunları ile doğrudan ilişkilidir. Tüketiciler, yeşil ürünleri tercih ederek ve geri dönüşümlü ambalajlar kullanarak çevreye çok büyük katkılar sağlayabilmektedir. Çevresel kaygısı

olan tüketiciler, yeşil ürün satın alarak kaygılarını davranışa dönüştürmektedir. Tüketiciler, çevreci ürünler satın alarak çevrenin kalitesinin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Tüketicinin, hangi ürünü, nasıl ve ne kadar tükettiği çok önemlidir (Keleş, 2009:9).

Çalışma, Mersin ilinde nükleer enerji santralının kurulacak olmasının, nükleer kaygı düzeyini artırdığı izlenimi doğurmaktadır. Bunun nedenleri arasında Tarsus-Kazanlı Koruma ve Geliştirme Merkezinde 7300 yatak kapasitesinde beş yıldızlı otellerin yapılacak olması, uluslar arası Çukurova havaalanının inşa edilecek olması, Silifke-Alanya yolunun ıslah çalışmalarının devam etmesi, son yıllarda yeni dört ve beş yıldızlı otellerin açılmış olması ve Alanya havaalanı gibi faktörler sebebiyle bölgeye yatırım ilgisinin artması, il genelinde turizmi yönlendirme (Mersin Turizm Platformu) çalışmalarının sürmesi ve tüm bunlar sayesinde farkındalığın artmış olması gösterilebilir. Böyle bir ortamda, nükleer santralin gündeme gelmesi ve inşa çalışmalarının başlamış olması, doğal olarak otel çalışanlarının nükleer kaygılarını yükseltmektedir. Nükleer enerji santralının yatırımlara ve turist sayılarına olumsuz yönde yansımından korkulduğu, toplantılarda dile getirilen bir durumdur. Mersin İli'nin rekabet stratejilerinin belirlenmesi için yapılan RIS MERSİN projesine de ters düşmektedir. Bu proje kapsamında Mersin İli'nin rekabet stratejilerinden biri de turizm sektörü olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra; kurulacak nükleer santral Türkiye'nin turizm merkezi Antalya'ya yaklaşık 300 km. uzaklıktadır. Bu coğrafi yakınlık, sadece Mersin turizmini değil, güneş-kum-deniz üçlemesinde Türkiye'nin en önemli tatil destinasyonuna dönük talebi de olumsuz yönde etkileyebilme potansiyeline neden olmaktadır.

Her çalışmada olduğu gibi, bu çalışmanın da çeşitli kısıtları bulunmaktadır. En önemli kısıtımız örnekleme yönteminden kaynaklanmaktadır. Başlangıçta kota örnekleme hedeflenmiş olmasına rağmen, bazı otel yöneticilerinin anket uygulamasına izin vermemeleri ve nükleer santral konusunda diğer araştırma konularına kıyasla daha ürkek davranmaları, kolayda örnekleme yönteminin kaçınılmaz olarak uygulanmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, yeni araştırmalarda daha büyük örneklem ile çalışabilmenin yolları aranmalıdır.

Çalışma, Akkuyu Nükleer Santralının inşa edilmekte olduğu Mersin'de yapılmıştır. Nükleer santrale fiilen uzak olan ve tartışmaları sadece ulusal düzeyde medya aracılığıyla izleyen farklı illerdeki otel çalışanları ile (örneğin, Antalya, Aydın, Muğla, İstanbul) benzer çalışmaların yapılması ilginç sonuçlar üretebilir. Bu konuda, turizm-çevre ilişkisinden dolayı otel çalışanlarının çevreci yaklaşımları ve çevreci tüketim eğilimlerinin benzer olabileceği, dolayısıyla benzer tepkilere ulaşılabilceği öngörülebilir.

Her ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de enerji kaynaklarına ihtiyacı vardır ve bu konuda çalışmalar yapılmalı ve enerji politikaları geliştirmelidir.

Kendi enerjisini üreten ve dışa bağımlı olmayan özgür bir ülke olmak her ülkenin isteğidir. Fakat dikkat edilmesi gereken konu, dışa bağımlı olmamak adına, daha bağımlı hale gelinmemesi, geliştirilen stratejilere ve politikalara ters düşülmemesi ve hepsinden de önemlisi insan ve çevre sağlığı açısından tehlikeli olabilecek ve sürdürülebilir bir turizm gelişmesinin önünü tıkayacak kararların alınmamasıdır.

KAYNAKÇA

- Abdulkhaimoğulları, Erdal, Sezer, Özcan ve Akpınar, Mahmut (2011) “Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi”; *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*; 7 (14), 61-88.
- Akkoyunlu, Atilla (2006) “Türkiye’de Enerji Kaynakları ve Çevreye Etkileri” *Türkiye’de Enerji ve Kalkınma Sempozyumu*; 131-145.
- Alınacı, Ümit ve Yılmaz, Cengiz (2008) "Değer Yargıları ve Tüketimde Çevreci Eğilimler", *13. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı*, 30 Ekim-1 Kasım 2008 Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Alpar, Reha (2011) *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Aracıoğlu, Bucu ve Tatlıdil, Rezan (2009) “Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Etkileri” *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 435-461.
- Bearden, William, O. ve Netemeyer, Richard, G.(1999) *Handbook of Marketing Scale: Multi item measures for marketing and consumer behavior research*, Sage Publications, Inc; 2 Sub edition.
- Bobat, Abdullah (2006) “Akkuyu Nükleer Santrali Üzerine Bir Anket ve Düşündükleri” *Türkiye 10. Enerji Kongresi 1*, 289-299.
- Büyüköztürk, Şener (2009) *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Akademi, Ankara.
- Ceritli, İsmail (2001) “Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci” *Ç.Ü Sosyal Bilimler Dergisi* (25-2) 213-226.
- Çabuk, Serap ve Nakıboğlu, Burak (2003) “Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri İle İlgili Bir Uygulama” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:12, 39-54.
- Çabuk, Serap, Nakıboğlu, Burak ve Keleş, Ceyda (2008) “Tüketicilerin Yeşil (Ürün) Satın Alma Davranışlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, 85-102.

- Çokluk, Ömer, Şekercioğlu, Güçlü ve Büyüköztürk, Şener (2010) Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları, Pegem Akademi, Ankara.
- Ediger, Volkan, Ş. ve Kentmen, Çiğdem (2010) “Enerjinin Toplumsal Boyutu ve Türk Halkının Enerji Tercihleri” *Mülkiye 2010* sayı:268.
- Erbaşlar, Gazanfer (2007) “Yeşil Pazarlama” Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi (e-dergi), <http://www.paradoks.org>, 3(1), 1-12.
- Günden, Cihat ve Miran, Bülent (2008) “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğiyle Çiftçilerin Çevre Tutumunun Belirlenmesi: İzmir İli Torbalı İlçesi Örneği”, *Ekoloji 18*, 69, 41-50.
- Güven, Seval (2010) “Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Aile, Tüketim ve Çevre” *Hacettepe Üniversitesi Tüketici, Pazar, Araştırma, Danışma, Test ve Eğitim Merkezi, Tüketici Yazıları II*, 117-134.
- Horton, Dave (2003) “Green Distinctions: The Performance of Identity Among Environmental Activists” *The Sociological Review*, Volume 51, 63-77.
- Kalaycı, Şerif (2006) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara
- Karaca, Coşkun (2008) “Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar” *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 19-33.
- Kasperson, Richard, E., Berk, Gerald, Pijawka, Davi., Sharaf, Alan, B. ve Wood, James (1980) “Public Opposition to Nuclear Energy: Retrospect and Prospect”, *Science, Technology and Human Values* 5(31), 11-21.
- Kaypak, Şafak (2011) “Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (20), 19-33.
- Keleş, Ceyda (2007) “Yeşil Pazarlama Tüketicilerin Yeşil Ürünleri Tüketme Davranışları Ve Yeşil Ürünlerin Tüketiminde Kültürün Etkisi İle İlgili Bir Uygulama” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Adana 2007, 1-110.
- Kılıç, Selim (2002) “Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 57-2, 93-100.
- Ökmen, Mustafa (1996) “Teknoloji, Tüketim ve Çevre Sorunları” *Ekoloji Dergisi*, Sayı 19, 4-7.
- Ökmen, Mustafa (2011) “Karadeniz’de Çevre Sorunları ve İşbirliğine Yönelik Yerel, Bölgesel Perspektifler” *Bilig*, Sayı:56, 165-194.
- Özdemir, Nevin ve Çobanoğlu, E.Omca (2008) “Türkiye”de Nükleer Santrallerin Kurulması ve Nükleer Enerji Kullanımı Konusundaki Öğretmen Adaylarının Tutumları”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 34, 218-232.

- Palabıyık, Hamit, Yavaş, Hikmet ve Aydın, Murat (2010) “Türkiye’de Nükleer Santral Kurulabilir Mi? Çatışmadan Uzlaşmaya: Türkiye’de Nükleer Enerji Projelerinde Sosyal Kabul Sorunu ve Halkın Reddetme Sendromunun Araştırılması” *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 5:2.
- Saygın, Hasan, Küpeli, Timur, Küçükşahin, Ahmet ve Demir, Ayhan (2006) “Güvenlik Boyutunda Nükleer Enerjinin Sorunları ve Türkiye” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 7-20.
- Shrum, L.J., McCarty, John, A. ve Lowrey, Tina M., (1995) “Buyer Characteristics of the Green Consumer and Their Implications for Advertising Strategy”, *Journal of Advertising*, Volume XXIV, Number 2, 71-82.
- Temurçin, Kadir ve Aliağaoğlu, Alpaslan. (2003) “Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Türkiye’de Nükleer Enerji Gerçeği”. *Coğrafi Bilimler Dergisi* 1, 25-39.
- Thøgersen, John ve Ölander, Folke (2003) “Spillover of environment-friendly consumer behaviour”, *Journal of Environmental Psychology*, 23, 225-236.
- Turgut, Nühket Yılmaz (2011) “Nükleer Enerjiye İhtiyatlı Yaklaşmak Zorunludur” *Atılım Üniversitesi İz Dergisi*, Sayı:13, 56-59.
- Ural, Ayhan ve Kılıç, İbrahim (2005) Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, *Detay Yayıncılık*, Ankara.
- Yarman, Tolga (2010) “Geçmişte ve Bugün Nükleer Enerji Tartışması”. *Okan Üniversitesi Yayınları*: 14.
- Yavaş, Hikmet ve Palabıyık Hamit (2006) “Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre Koruma ve Kalkınma Dengesi Açısından Rolü ve Önemi” *III. Uluslararası STK’lar Kongresi*, Çanakkale, 165-170.
- Yavuz, Ercan ve Zığındere, Yahya, Önder (2000) “Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi” *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3 Sayı 4, 322-336.
- Yıldırım, Metin ve Örnek, İbrahim (2007) “Enerjide Son Seçim: Nükleer Enerji”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1):32-44.
- Yılmaz, Veysel ve Arslan Talha (2011) “Üniversite Öğrencilerinin Çevre Koruma Vaatleri ve Çevre Dostu Tüketim Davranışlarının İncelenmesi” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3, 1-10.
- Yorkan, Arzu (2009) “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye’ye Etkileri”, *Bilge Strateji*, Cilt 1, Sayı 1.
- Işıldar, Yücel, Gamze (2008) “Meslek Yüksek Okulları Boyutunda Çevre Eğitiminin Çevreci Yaklaşımlar Ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 759-778.
- Zinkhan, George, M. ve Carlson, Les (1995) “Green advertising and the reluctant consumer”, *Journal of Advertising*, 24, 1-6.